

บทละครสันสกฤตที่สำคัญตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๔ ถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒

สวัปะนะวาสวทักตา

ผู้แต่งสวัปะนะวาสวทักตา คือ ภาสะ ประวัตินของท่านไม่ปรากฏแน่ชัด เอ บี คือ สันนิษฐานว่าท่านเกิดในภาคเหนือของอินเดีย มีหลักฐานจากบทประพันธ์ ของกวีต่าง ๆ ซึ่งพอจะยืนยันได้ว่า ภาสะเกิดก่อนกาลิหาส ถ้ากาลิหาสมีชีวิตอยู่ใน ตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๕ ภาสะก็คงจะมีชีวิตอยู่ก่อนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๔^๑ เพราะ กาลิหาสได้เขียนไว้ในบทละครเรื่องมาลวิกานิมิตร ซึ่งเป็นบทละครเรื่องแรกของ กาลิหาสว่า "งานประพันธ์ของนักประพันธ์ใหม่เยี่ยงกาลิหาสไหนเลยจะเป็นที่นิยมยิ่ง ไปกว่าบทประพันธ์ของมหากวีเช่นท่านภาสะได้"^๒ นอกจากนี้ พานะกวีเอกในคริสต์- ศตวรรษที่ ๗ ก็กล่าวว่า "ผู้ที่เขายกย่องอย่างยิ่งคือภาสะ" "ภาสะ" ที่พานะเอ่ย ถึงน่าจะเป็นคนเดียวกับที่กาลิหาสยกย่อง

ในราวปี ค.ศ. ๑๕๐๕ - ๑๕๑๐ ใค้มีนักศึกษาสันสกฤตคนหนึ่งชื่อ "คณปติศาสตริน" โลกพบกณฉัมบละครของภาสะ ซึ่งเขียนบนใบลานเป็นตัวอักษร มลยาดี ในหอสมุดที่แคว้นกริวันทัม มี ๑๓ เรื่องด้วยกัน ได้แก่ ๑. ปัญจราตระ

^๑ A.B. Keith, The Sanskrit Drama (London : Oxford University Press, 1970), p. 93.

^๒ C.B. Devadhar, Mālavikāgenimitram of Kālidāsa (Delhi : Motilal Banarsidass, 1966), p. 1.

๒. ประคิษฐาเขาคันธรายณะ ๓. อวิมารกะ ๔. พาดะจวิต ๕. ทูตวากย์
 ๖. มัธยมวยาโยค ๗. ทูตสมิฏกทกะ ๘. อูรุภังกะ ๙. กรรณภาระ
 ๑๐. ประคิमानาฏกะ ๑๑. อภิเชกนาฏกะ ๑๒. จารุทัตต์ ๑๓. สวปนะวาส-
 วัตตตาท

ละครเรื่องที่ได้รับคานิยมยกย่องมากที่สุดในบรรดาบทประพันธ์ของ
 ภาสะ คือ "สวปนะวาสวัตตตาท" จะเห็นได้จากคำกล่าวของราชเชษฏ์ภวเอก ใน
 ราวกรวิศตศตวรรษที่ ๑๐ ว่า "เพลงแห่งคำวิจารณ์ใด ๆ ไม่สามารถที่จะเผาผลาญ
 เรื่องสวปนะวาสวัตตตาทของทวนภาสะได้เป็นอันขาด"^๒

เนื้อเรื่องของสวปนะวาสวัตตตาทมีที่มาจากเรื่องอุทัยน^๓ ปรากฏอยู่ใน
 หนังสือ "กดาสริตสาคร" ที่โสมเทพแต่งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๖๐๖ ถึง พ.ศ. ๑๖๒๔

^๑อ้างถึงใน M.R. Kale, Svapnavāsavadattam (Bombay :
 Book-sellers' Publishing Co., 1969), Introduction, p. 10.

^๒ภาสะ, สวปนะวาสวัตตตัทถม. แปลโดย อุษณี มาลากุล (กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๒), หน้า ๑๓.

^๓กษัตริย์ในราชวงศ์ไพบรพ ซึ่งสืบสันตติวงศ์ก่เนื่องลงมาจากพระอรชุนแห่ง
 เรื่องมหาภารตะ ุรายละเอียดในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,
ปริยทรรตติกา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๐), หน้า ๓๑.

สวप्นะवासวัตตาคาเป็นบทละครประเภทนาฏกะ^๑ มี ๖ องก์ มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้

ท้าวอุทัยน กษัตริย์แห่งแคว้นวัคสา ซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ที่เกาสามพีมิมเหสีทรงพระนามว่า พระนางवासวัตตาคา^๒ ขณะที่พระองค์เสด็จไปประทับแรมที่ตำบลลาวณิกะ พร้อมด้วยมเหสีและราชบริพาร ราชศัทรูนามว่า อารุณี ไก่เขายี้คกรุง เกาสามพีกัลบัคีน เขาคันธรายณะออกอุบายโดยแกล้งปล่อยข่าวว่าพระนางवासวัตตาคากับเขาคายในกองเพลิงเพื่อเปิดโอกาสให้ท้าวอุทัยนอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงปัทมาวดีแห่งแคว้นมคธ ส่วนเขาปลอมตัวเป็นพรานหม่นนำพระนางवासวัตตาคาไปฝากไว้กับเจ้าหญิงปัทมาวดีโดยอ้างว่าเป็นน้องสาวของตนชื่ออวานตिका

นาฏกะเป็นละครประเภทรูปกะ ตัวละครเป็นชนชั้นสูง พระเอกอาจจะ เป็นเทพเจ้า เทพเจ้าที่อวตารมาเป็นมนุษย์ นักบวช กนธรรพ หรือกษัตริย์ ที่มีคุณสมบัติ นางเอกเป็นนางฟ้า หรือนางฟ้าที่ถูกสาปให้ลงมาเกิดในโลกมนุษย์หรือนางกษัตริย์ เนื้อเรื่องนำมาจากเทพประวัติหรือกัมภีร์สำคัญ ๆ เช่น คัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ และเนื้อเรื่องจะต้องเกี่ยวกับความรักความกล้าหาญของตัวละคร จำนวนองก์ในนาฏกะมีตั้งแต่ ๕ ถึง ๑๐ องก์ ชื่อเรื่องมักจะมาจากชื่อของพระเอกหรือนางเอก เหตุการณ์ในเรื่องดำเนินไป ๑ ปี ๑ ฤๅษี นิยะคา สาริกฐิติ, "ความสัมพันธ์ระหว่างละคร-ไทยและละครภารตะ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๕๓ - ๕๗.

^๒บริกาของท้าวมหาเสนา กษัตริย์แห่งแคว้นอวันตี ซึ่งพระนางไคสนิทสนมกับท้าวอุทัยน ขณะที่เรียนวิชาลึกลับจากท้าวอุทัยน ระหว่างที่พระองค์ถูกท้าวมหาเสนาออกอุบายจับไปขังไว้แล้วพระองค์พานางหมิ่นมาอภิเษกที่เกาสามพีมิม แต่ทั้งนี้ชนกชนนีทรงยินยอมควาย.

ครั้นเมื่อท้าวอุทัยนอภีเชกกับเจ้าหญิงปัทมาวดีแล้ว วันหนึ่งพระองค์ทรงสนทนากับวิหุณะถึงความรักที่พระองค์ทรงมีต่อพระนางवासวตีตกตาอย่างไม่เสื่อมคลาย เจ้าหญิงปัทมาวดีทรงไถ่ยื่นเข้าไปถึงกับประจวบ ท้าวอุทัยนอภีจึงไปเยี่ยมแต่ไม่พบจึงประทับลอบที่พระแท่นของนาง ขณะนั้นอวันทิกาเข้าไปควมความเข้าใจว่าเจ้าหญิงปัทมาวดีบรรทมอยู่ แต่พอไถ่ยื่นเสียงท้าวอุทัยนอภีตรงละเมอออกชื่อ "वासवती" อวันทิกาจึงรีบออกมา ท้าวอุทัยนอภีขึ้นจึงเห็นนางแวบหนึ่ง พระองค์จึงทรงคิดว่า เป็นความฝัน ซึ่งเป็นที่มาของชื่อเรื่อง

ต่อมาท้าวอุทัยนอภีทรงทราบข่าวก็ว่ากัศรของพระองค์หายไป และท้าวมหาเสนทรงส่งของขวัญมาให้ เป็นรูปของพระนางवासวตีตกตาที่พระองค์ เจ้าหญิงปัทมาวดีทรงจำพระนางवासวตีตกตาได้ว่าคือนางสาวของพราหมณ์ที่มาฝากไว้ พอดีกับเขากัน—ธรรมาถมาถึงจึงอธิบายเรื่องราวทั้งหมดให้ทรงทราบ ท้าวอุทัยนอภีทรงชวนพระนางवासวตีตกตาและเจ้าหญิงปัทมาวดีเสด็จกลับกรุงเก่าตามพี่

มฤจจกฏิกา

ประวัติของศูทรกะแต่งมฤจจกฏิกามีไม่มาก เราทราบจากบทานที่ของเรื่องมฤจจกฏิกาว่า พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ผู้เคยทำพิธีอัฐวเมธ และสิ้นพระชนม์ หลังจากมีพระชนมายุ ๑๐๐ กว่าพรรษา นอกจากนี้พระนามของพระองค์ได้ปรากฏในสกันทุปุราณะ ซึ่งกล่าวถึงศูทรกะว่าเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ส่วนอวันทิกาสุนทรกิดสระระ ผลงานของทัศนที่พบในมัทราส กล่าวถึงศูทรกะว่าเป็นกษัตริย์แห่งอูรชวินี และเป็นกวีผู้ยิ่งใหญ่ กาวยมีมังสาของราชเศษร กวีในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ โลกกล่าว

อ้างอิงใน M.R. Kale, The Mrcchakatika of Sūdraka

(Delhi : Motilal Banarsidass, 1972), "Introduction," pp. 18 -

สรรเสริญกวี ๔ ท่าน คือ ศูทรกะ วาสุเทพ ศากวาหนะ และ สาสางกะ
ว่าเป็นกวีวาระที่ควรถือเป็นแบบอย่าง^๑ นอกจากนี้ "ศูทรกะ" ยังปรากฏใน
เวทกาลปัญจวิทีติ กถาสรีตสากร กาทัมพรี และทศกุมารจรีต เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้วิจัย
จึงคิดว่า "ศูทรกะ" ผู้เป็นทั้งกวีกวีและกวี เป็นผู้แต่งมัจฉกฏิกา ซึ่งมีการแสดงที่
นิวยอร์ก ใน ค.ศ. ๑๙๕๔ และไทม์นิตยสารวิจารณ์การละครของหนังสือพิมพ์ Nation
ได้เขียนวิจารณ์ไว้ว่า

- ผู้แต่งละครเรื่องนี้จะเป็นใครก็ตาม และเขาจะมีชีวิตอยู่ในศตวรรษที่ ๕ หรือ
ที่ ๔ ก็แล้วแต่ เขาผู้นั้นจะต้องเป็นคนดี มีความเฉลียวฉลาด เพียบพร้อมด้วย
คุณธรรมและสติปัญญา ซึ่งมีใจเกิดจากริมฝีปากหรือจากปลายปากกาอันไหลลื่น
ของนักสอนศีลธรรม หากเกิดจากหัวใจ เขาต้องมีอารมณ์เยือกเย็นอันเกิดจาก
โมหจริตที่มีต่อความงามอันสูงส่งของเขาว่าวัย และเกิดจากความเมตตาวิกร
เขามีวิญญูพิพทที่จะเขาใจใ้ควา เรื่องเบา ๆ ที่มีเค้าโครงตัวพันกันอย่างแนบ
เนียน อาจจะเป็นพู่หะแห่งมนุษยธรรมอันละเอียดอ่อน และแห่งคุณงามความดี
อันก่อให้เกิดความมั่นใจ^๒

^๑ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,
ปรียทรรีกา (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๐), "ภาคนำ," หน้า ๑๒.

^๒ยวาทระดาด เนท์รุ, พพดินอินเคีย แปลโดย กรุณา กุศลลาสัย
(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กมดากร, ๒๕๑๕), ๒ : ๕๒๓. คัดไปนี้จะใช้
เรียกชื่อย่อว่า พพดินอินเคีย.

เนื้อเรื่องมฤตยูกฎีกา มี ๑๐ องค์ เป็นละครแบบประกรณะ^๑ ประเภทสังคีตระ มีนางเอกเป็นสตรีในสกุลคึกคนหนึ่ง และโสเภณีอีกคนหนึ่ง เคิมมีความเชื่อว่าภูทกระแ่งขึ้นเอง แต่ในระยะหลังมีการสันนิษฐานว่า ภูทกระ นำเค้าโครงเรื่องมาจากเรื่องทริทระจารุทัตตะ (จารุทัตตะญายาโร) ของภาสะ กวีเอกในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๔ เนื้อเรื่องย่อของมฤตยูกฎีกามีดังนี้

จารุทัตตะเป็นพราหมณ์ผู้มั่งคั่งและใจดี เป็นที่รักนับถือของคนทั่วไป ถึงแม้จารุทัตตะจะมีภรรยาและบุตรแล้วก็ตาม แต่คุณความดีของจารุทัตตะ ทำให้วสันตเสนาผู้เป็นโสเภณีมาหลงรัก วันหนึ่งวสันตเสนานำเครื่องเพชรของนางไปฝากจารุทัตตะไว้เพื่อจะหาทางไปพบจารุทัตตะอีก ทรวิลกะซึ่งหลงรักสาวไร้ออกวสันตเสนาลอบเข้าไปขโมยเครื่องเพชรที่บ้านจารุทัตตะ เพื่อนำไปเป็นกำไลตัวของสาวคนรัก จารุทัตตะเดือดร้อนมากในการที่เครื่องเพชรถูกขโมยไป ภรรยาของจารุทัตตะจึงให้สร้อยไข่มุกแก่สามีของเธอ เพื่อให้ไร้อั้นแวมวสันตเสนา ทรวิลกะก็ไถ้นำเครื่องเพชรมาให้สาวไร้ออกวสันตเสนา เพื่อนำไปให้วสันตเสนาเป็นการไถถอนตน วสันตเสนายอมยกสาวไร้อให้ แมรวาตรวิลกะ เป็นคนขโมยเครื่องเพชรของคน

^๑ประกรณะ เป็นละครประเภทรูปกะที่มีกฎเกณฑ์การแต่งเหมือนนาฏกะ เว้นเสียแต่เนื้อเรื่องเป็นเรื่องที่กวีคิดขึ้นเอง และเป็นเรื่องของคนชั้นกลาง พระเอกอาจจะเป็นเสนาบดี พราหมณ์หรือพ่อค้าที่จะต้องพ้นฝ่าอุปสรรค เพื่อจะไถรับสิ่งที่เขาปรารถนา เช่น เกียรติยศ หรือความรัก นางเอกอาจเป็นสตรีในสกุลคึกหรือโสเภณีก็ได้ ดังนั้น ประกรณะ จึงแยกเป็น ๓ ประเภท คือ กุฑระ ซึ่งมีนางเอกเป็นสตรีในสกุลคึก วิฤตะมีนางเอกเป็นโสเภณี และสังคีตระเป็นประกรณะรวม เนื้อเรื่องมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรักและจบลงด้วยความสุข จำนวนองค์ไม่จำกัด แต่ไม่ต่ำกว่า ๕ องค์ และไม่เกิน ๑๐ องค์ ดู นิยะดา สาริกฤติ, "ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครภารตะ" หน้า ๕๕.

ไมเคอเรยะ เพื่อนของจารุทัตต์ นำสร้อยไข่มุกของภรรยาจารุทัตต์มาให้ วสันตเสนา ต่อมาวสันตเสนานำสายสร้อยไปคืนให้ภรรยาจารุทัตต์ พบโรทเสน มุตรชายของจารุทัตต์ ซึ่งต้องการ เกวียนทองแทนเกวียนกินที่สาวไร่จารุทัตต์ทำให้ วสันตเสนาส่งสารโรทเสนมากจึงมอบเครื่องเพชรของเธอให้แก่โรทเสน เพื่อที่จะ ไปทำเกวียนทอง

สังสถานกะ พี่เมียของพระเจ้าแผ่นดินหลวงรักวสันตเสนา เมื่อได้โอกาส พบวสันตเสนาอยู่ในสวนกรีนทกะตามทีนัดไว้กับจารุทัตต์ สังสถานกะจึงอ้อนวอนขอ ความรักจากวสันตเสนาอีก แต่ถูกนางปฏิเสธ สังสถานกะจึงโกรธแค้นมากถึงกับ ทำร้ายนางจนสลบไป และสั่งให้ทาสนำตัวไปไว้ที่โกนตันไม้ ส่วนตัวเขาไปแจ้งต่อ เจ้าหน้าที่ว่าวสันตเสนาถูกจารุทัตต์ฆ่าตายโดยมีพยานหลักฐาน จารุทัตต์ตกเป็นผู้ ตองหาเพราะหลักฐานมีกั้ว และถูกศาลตัดสินประหารชีวิต

เมื่อจารุทัตต์ถูกนำตัวไปประหารชีวิต ณ ลานประหารนั้น วสันตเสนา ผู้ถูกสังสถานกะทำร้าย แต่ได้รับการช่วยเหลือจากนักบวชผู้หนึ่ง จึงรีบเดินทางมา และเล่าความจริงทั้งหมด ทำให้จารุทัตต์พ้นจากการถูกประหารชีวิต จารุทัตต์ขอรอง ต่อศาลให้ยกโทษแก่สังสถานกะ ในที่สุดจารุทัตต์ก็ได้แต่งงานกับวสันตเสนาตามคำสั่ง ของอารยกะผู้ปกครองราชสมบัติ

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตำนานกาลิอาส

ผู้แต่งบทละครเรื่องตำนานกาลิอาส ซึ่งเป็นหนึ่งในนวนิทัศน์^๑ แห่งราชสำนักของพระเจ้าจันทรถุบทที่ ๒ หรือพระเจ้าวิกรมมาหิทยแห่งราชวงศ์สุโขทัย นครอุษยีนี

ชื่อกาลิอาส หมายถึง ผู้รับใช้เจ้าแม่กาลี ซึ่งมีประวัติเล่ากันว่า กาลิอาสเป็นผู้ไม่รู้หนังสือ จนเมื่อไภษุณาเจ้าแม่กาลี จึงได้รับพรทำให้เขากลายเป็นผู้มีอัจฉริยะทางด้านการพยากลอนไปอย่างน่าอัศจรรย์ เขาจึงได้ชื่อว่ากาลิอาส หรือทาสของเจ้าแม่กาลี^๒

กาลิอาสได้รับยกย่องว่าเป็นยอดของกวี และนักแต่งบทละครสันสกฤต ผลงานของเขาเท่าที่มีหลักฐานแน่ชัด มี ๗ เรื่อง คือ อภินิหารเสกคุณศัลย์ หรือตำนานกาลิอาส วิกรมโรวรัถย์ และมาลวิกาคณินิทร มหากาพย์ ๒ เรื่อง คือ รสขุวงศ์ และกุมารสมภพ บทประพันธ์ท่านองนिरात ๑ เรื่อง คือ เรื่องเมฆพุด และตำนาน ๑ เรื่อง คือ ฤคสูท

เนื้อเรื่อง มีความเชื่อว่า กาลิอาสได้นำเรื่องราวมาแต่งเป็นบทละครจากตอนหนึ่งของอาทิบรรพ ในคัมภีร์มหาภารตะตอนที่เรียกว่า "ศกุนตโลปาชยานัม" แต่ยังมีผู้โต้แย้งอยู่ โดยกล่าวว่า กาลิอาสนำเรื่องนี้มาจากคัมภีร์ปัทมปุราณะ

^๑นวนิทัศน์ คือ ฉันทวันตรี กษยณก อมรสิงห์ กังกู เวศาลภักดิ์ ฆฎกรรบรร กาลิอาส วราหะมิหิระ และวรุจิ ฤ กัลกัตรี แยมันกกา, ศกัลกีวินิพนธ์ (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโอเคียนส์ไตร์, ๒๕๑๗), "นวนิทัศน์กวี," หน้า ๑๓๘ - ๑๔๔.

^๒ดูรายละเอียดใน วิสุทน์ บุญยกุล, วิสุทวินิพนธ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเคียนส์ไตร์, ๒๕๒๐), "กาลิอาส," หน้า ๓๗๗ - ๔๐๖.

ศกุนตลาของกาลิทาส เป็นนาฏกะมี ๗ องก์ มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้

ท้าวทุษยันต์เสด็จประพาสป่า ถึกตามกวางไปจนถึงบริเวณอาศรมของฤๅษี กัณเฑาะ ถูกฤๅษีในอาศรมห้ามฆ่ากวาง ท้าวทุษยันต์ได้มีโอกาสเห็นศกุนตลา^๑ ซึ่งกำลังรคนำตนไม้กับพี่เลี้ยง ๒ คน คือ อนุชยากับปรียมัทา และมีฝั่งตัวหนึ่งบินวนเวียนตอมหน้าศกุนตลา นางจึงร้องไห้พี่เลี้ยงช่วย แต่พี่เลี้ยงกลับบอกให้นางขอความช่วยเหลือจากท้าวทุษยันต์ ทุษยันต์จึงฉวยโอกาสปรากฏกายต่อหน้านางในฐานะเป็นราชาบุรุษ

ต่อมาท้าวทุษยันต์ทูลขอพระทัยความงามของศกุนตลา และได้หาทางอยู่ใกล้ชิดกับนางโดยช่วยฤๅษีปราบอสูร ท้าวทุษยันต์ทรงแอบฟังศกุนตลาพูดเป็นไขสารภาพความในใจของพระองค์อีก ทั้งมอบแหวนให้นางด้วย ในที่สุดท้าวทุษยันต์ก็ทรงแต่งงานกับศกุนตลาแบบกนธรรพวีวาท^๒

หลังจากนั้นท้าวทุษยันต์ต้องเสด็จกลับเมืองและทรงสัญญาว่าจะรีบกลับมารับนาง ระหว่างนั้นฤๅษีทิวราสสมาเยี่ยมฤๅษีกัณเฑาะ ศกุนตลาอะเลยต่อหน้าทำให้การต้อนรับแขก จึงถูกฤๅษีทิวราสสวาทให้ถูกกนธรรพวีวาท แต่ปรียมัทาไปขอโทษ ฤๅษีทิวราสจึงยอมผ่อนโทษให้วาทกนธรรพวีวาทจะจำนางไว้เมื่อใดเห็นของที่ระลึก เมื่อฤๅษีกัณเฑาะกลับมา

^๑ เป็นลูกของนางอัปสรชื่อเมณฑากับฤๅษีวิทวามิตร ซึ่งถูกทิ้งไว้และฤๅษีกัณเฑาะเก็บมาเลี้ยงดู.

^๒ คือ การแต่งงานโดยฝ่ายหญิงและฝ่ายชายใกล้เคียงกันเอง และฝ่ายชายสัญญาว่าจะเลี้ยงดูหญิง ดู Georg Bühler, tr. The Law of Manu. The Sacred Books of the East. Vol. XXV. 3d ed. Edited by F. Max Müller (Delhi : Motilal Banarsidass, 1969), IX. 196, p. 371.

และทราบเรื่องทั้งหมดที่เกิดขึ้นแก่กณกตลา จึงตัดสินใจให้ศิษย์ทั้งสองกับนางเคาตมี พาตณกตลาไปอยู่กับท้าวทุษยนต์

เมื่อตณกลามาอยู่ต่อหน้าพระพักตร์ท้าวทุษยนต์ ท้าวทุษยนต์จำนางไม่ได้ โดยวิภาษนางมากมายไม่ยอมรับว่าเคยรู้จักนาง ตณกตลาพยายามจะนำแหวนที่ท้าวทุษยนต์มอบให้มาเป็นพยานหลักฐาน แต่แหวนหายไปแล้ว ในที่สุดกรมวังขอให้รับนางไว้ จนกว่านางจะคลอดบุตรชายมีลักษณะของจักรพรรดิ ลูกของนางน่าจะเป็นโอรสของพระองค์ เพราะโหรเคยทำนายว่าท้าวทุษยนต์จะมีโอรสเป็นจักรพรรดิ ถึงท้าวทุษยนต์จะเห็นด้วยกับการเสนอแนะของกรมวัง แต่มีนางห้ามรับตัวตณกตลาไปเสียก่อน

วันหนึ่งตำราจนำตัวชาวประมงมายังราชสำนัก เพราะถูกกล่าวหาว่าขโมยพระธำมรงค์ของทุษยนต์ ชาวประมงปฏิเสธและยืนยันว่าพบแหวนในท้องปลาที่หามาได้ เมื่อสอบสวนไต่ถามความจริง ทุษยนต์ระลึกถึงความหลังได้ทันที และพระราชทานเงินรางวัลแก่ชาวประมง จากนั้นพระองค์ก็ทรงโศกเศร้าว่าครวญหาตณกตลา

ต่อมาพระอินทร์ให้ทูตสวรรค์ลงมาแจ้งท้าวทุษยนต์ไปปราบอบสูรที่มารบกวน ทุษยนต์ปราบอบสูรสำเร็จขณะเดินทางกลับ ได้เห็นกุมารผู้มีกำลังและมีลายงจักษุอยู่บนฝ่ามือกำลังเล่นกับลูกสิงห์โต จึงเข้าไปหา และภายหลังทราบว่า เป็นโอรสของพระองค์ ในที่สุดท้าวทุษยนต์ได้พบกับตณกตลาและขอคืนลูกกับนาง

ปริยทรรพิกา

ผู้แต่งบทละครเรื่องปริยทรรพิกา คือ พระเจ้าศรีธรรมวารวณะ กษัตริย์แห่งกัมพูชาพระ ซึ่งขึ้นครองราชย์ประมาณ ค.ศ. ๖๐๖ - ๖๔๘^๑ พระองค์มี

^๑ดูรายละเอียดเกี่ยวกับพระเจ้าศรีธรรมวารวณะได้ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ปริยทรรพิกา, หน้า ๑ - ๑๑.

ผลงานทางด้านการประพันธ์ โดยทรงพระราชนิพนธ์บทละคร ๓ เรื่อง คือ
 ปริยทรรพิกา รัตนาวลี และนากานันตะ^๑

ปริยทรรพิกา เป็นนาฎिका^๒ มี ๔ องก์ มีเค้าโครงเรื่องจากประวัติของ
 ท้าวอุทัยน เช่นเดียวกับเรื่องสวप्นะวาสวตัทธดาของภาสะ เนื้อเรื่องย่อของ
 ปริยทรรพิกามีดังนี้

พระเจ้าทฤณวรรมัน กษัตริย์แห่งองคราชภูริ มีบัญชาให้กัญจกีนำ
 อริกา คือ ปริยทรรพิกา ไปถวายพระเจ้าวัตรราชแห่งกรุงเกาทัมพี ทั้งนี้เพราะ
 ท้าวกลิงคยภักพมาแก่แทนที่พระเจ้าทฤณวรรมันไม่ยอมยกอริกาให้ ในระหว่างเดินทาง
 กัญจกีนฝากปริยทรรพิกาไว้กับพระเจ้าวินชยเกตุสหายพระเจ้าทฤณวรรมัน แต่มีข้าศึก
 มาโจมตีและเผาผลาญกองทัพของพระเจ้าวินชยเกตุย่อยยับ กัญจกีนเข้าใจว่าปริย-
 ทรรพิกาคงสิ้นชีวิตในกองเพลิง ละครเริ่มหลังจากพระเจ้าวัตรราช ซึ่งตกเป็นเชลย
 ของท้าวมหาเสนได้อหวนหนีจากที่คุมขัง พร้อมกับนำพระนางวาสวตัทธดา อริกาของท้าว
 มหาเสนมาอภิเษกเป็นมเหสี

^๑ดูหนังสือเล่มเดียวกัน, หน้า ๑๘ - ๒๕.

^๒นาฎिका เป็นละครประเภทรูปกะที่มีลักษณะเหมือนกับละครประเภท
 นาฏกะ ต่างกันแต่เพียงจำนวนองก์ กล่าวคือ นาฏกะไม่บังคับเรื่องจำนวนองก์ แต่
 นาฎिकाจำกัดจำนวนองก์เพียง ๔ องก์เท่านั้น และเนื้อเรื่องอาจจะได้จากตำนาน
 หรือจินตนาการของกวี พระเอกมีคุณสมบัติเหมือนพระเอกในนาฏกะ คือ เป็นกษัตริย์
 ที่กล้าหาญ นางเอกเป็นนางกษัตริย์ที่ประสบเคราะห์กรรมตกต่ำ ต้องถูกส่งตัวมาเป็น
 นางกำนัลในราชสำนักของพระเอก โดยไม่มีใครจำไ้ ต่อมาได้ผูกสมิครรักไ้กับ
 พระเอก และในที่สุดจะไ้อภิเษกสมรสกัน ดู นิยะดา สาริกฤติ, "ความสัมพันธ์
 ระหว่างละครไทยและละครภารตะ," หน้า ๗๐.

ต่อมากองทัพที่พระเจ้าวัศสราชส่งไปปราบพระเจ้าวินชยเกตุได้รับชัยชนะ
 แม้ทัพนำอารัญยกาธิดาของท้าววินชยเกตุ (ความจริงคือ ปรียทรรกิกา) มาถวาย
 พระองค์ทรงฝากนางไว้กับพระนางवासวตีตตา จนกว่านางจะมีอายุถึงคราวออก
 เรือน แต่ไม่นานพระองค์ทรงรักอารัญยกา และวันหนึ่งพระนางवासวตีตตามีบัญชาให้
 อารัญยกาแสดงละครต่อพระเจ้าวัศสราชตกเป็นเชลยของท้าวมหาเสน อารัญยกา
 แสดงเป็นพระนางवासวตีตตา และพระเจ้าวัศสราชปลดมองคเป็นพระเจ้าวัศสราช
 ในละครที่เล่น

ในระหว่างการแสดง พระนางवासวตีตตาทราบความจริง ทำให้พระนาง
 ทรงหึง จึงให้หน้าตัวอารัญยกาไปขังไว้ กรั้นเมื่อทราบว่าพระนางคือธิดาของพระเจ้า
 ทฤทธรมัน จึงให้พ้นจากที่คุมขัง พระเจ้าวัศสราชทรงส่งกองทัพไปตีกองทัพท้าวกลิงค์
 เพื่อช่วยพระเจ้าทฤทธรมันภูพานเมืองกิน ในที่สุดปรียทรรกิกาหรืออารัญยกาได้อภิเษก
 กับพระเจ้าวัศสราช

มालคีมาชว

ผู้แต่งมालคีมาชว คือ ภวภูติ ซึ่งมีการสันนิษฐานว่าเกิดที่เมืองปัตมปุระ
 ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๘^๑ มีนามสกุล "กรีกัณฐ" อยู่ในตระกูลพราหมณ์^๒ ต่อมา
 ได้เป็นกวีแห่งราชสำนักยโสวรมัน กษัตริย์แห่งเมือง Kanauj เขาเป็นบุคคคลที่มี

^๑ A.M. Montgomery Schuyler, A Bibliography of the
 Sanskrit Drama (New York : The Columbia Unibersity Press,
 1906), p. 10.

^๒ A.B. Keith, The Sanskrit Drama, p. 186.

ความรู้ในพระเวททุกสาขา อุปลินัทและปรัชญาทั้ง ๒ สาขา^๑ ผลงานทางด้านกวี
 ของเขาทำให้เขามีชื่อเสียงมาก นับว่าเป็นกวีใหญ่อันดับสองรองกาลิลาส Wilson
 ผู้เคยเป็นศาสตราจารย์สอนภาษาสันสกฤต อยู่ที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ไกลกล่าวว่า
 "เป็นการเหลือวิสัยที่จะนึกถึงภาษาใด ๆ ที่มีน้ำเสียงไพเราะเพราะเพราะพริ้งดังคนตรี
 หรือมีสำนวนโวหารสง่างามเหมือนภาษาที่ภวภูติ และกาลิลาสใช้ในการรจนากวี
 นิพนธ์ของท่าน^๒ ภวภูติแต่งบทละคร ๓ เรื่อง โดยอาศัยเค้าเรื่องจากรamayana
 ๒ เรื่อง คือ มหาวีรจวิต และดุคตรรามจวิต และอีกเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับ
 ความรัก จนได้รับยกย่องจากตะวันตกว่าเป็นโรเมโอและจูเลียตของอินเดียน คือ
 เรื่องมาลตีมารา^๓"

เนื้อเรื่องมาลตีมารา เป็นประกรณามี ๑๐ องก์ มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้

กามันท์กัเป็นผู้เป็นนางสี เป็นผู้ดูแลนักเรียนในเมืองปัตมวาคี และเป็นผู้สนับสนุนให้มาลตีกับมารา ซึ่งเป็นนักเรียนในที่นั้นได้แต่งงานกัน ทั้งนี้เพราะบิดาของเขาทั้งสองเป็นเพื่อนสนิทกัน อย่างไรก็ตาม แม่มาลตีกับมาราจะรักกัน แต่ก็มีอุปสรรคเนื่องจากนั้นขณะนางคนโปรดของกษัตริย์แห่งปัตมวาคี ต้องการที่จะแต่งงานกับมาลตีและกษัตริย์ก็ทรงเห็นชอบด้วย ทั้งบิดาของนางก็ไม่ปฏิเสธ กามันท์ก็จึงตัดสินใจจัดเตรียมให้มาลตีได้พบกับมารา เพื่อที่จะให้ทั้งสองได้แต่งงานตามวิถีทางของตน แต่มาลตีเป็นผู้อยู่ในโอวาทของบิดา เมื่อบิดาได้ยกนางให้นั้นขณะแล้ว นางจึงจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตาม ขณะนั้นพระราชินีมีรับสั่งให้กามันท์และมาลตีเข้าเฝ้า มารา

^๑สาขชยะ โยคะ นยายะ ไวเศษิกา มีมาสา และเวทานตะ.

^๒พพิณอินเดียน, ๒ : ๕๘๗.

^๓A.M. Montgomery Schuyler, A Bibliography of the Sanskrit Drama, p. 10.

หมกหวังในตัวมาลตีจึงเดินทางไปป่าช้า เพื่อขอความช่วยเหลือจากปีศาจ โดยตนจะสละเนื้อให้เป็นเครื่องสังเวย มาธวไคช่วยมาลตีไว้จากการฆาตกรรมแก่เจ้าแม่จามุณฑา^๑ มาธวไคสังหารพระอโฆรกันตะ ซึ่งทำให้ภรรยาและลูกสาวของเขาสาบานว่าจะแค้นมาธวไคไค

มาลตีเข้าพิธีแต่งงานกับนันทะ แต่โดยกลอุบายอันฉลาดของมกรันตะ เพื่อนของมาธว (คนรักของมทยันติกิา เพื่อนของมาลตี และเป็นน้องสาวของนันทะ) ทำให้มาลตีหนีไปกับมาธวและมกรันตะปลอมตัวเป็นเจ้าสาวแทน กรันเข้าหอ เจ้าสาวแสดงความรังเกียจนันทะ ทำให้มทยันติกิาเข้ามาทำหน้าที่สะใภ้ของตน แต่พอพบว่าเจ้าสาวคือคนรักของตนจึงชกกันหนี และไปพบกับมาธว ในที่สุดกษัตริย์ยกโทษให้ทุกคน แต่อย่างไรก็ตาม มาลตีถูกภรรยาและลูกสาวขโมยไป มาธวกับมกรันตะออกติดตามและนำมาลตีกลับมา เรื่องก็จบลงด้วยความสุข

มุทรารากษส

ผู้แต่งมุทรารากษส คือ วิชาชทัตตะ มีการสันนิษฐานว่า ท่านสืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าอวันตีวรมัน กษัตริย์แห่งราชวงศ์คุปตะ^๒ ท่านคงจะอาศัยอยู่ที่เมืองปาฏลีบุตร ทางเหนือของอินเดียน และมีชีวิตอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ ๕ และทราบจาก

^๑คือ พระนางนุรกา หรือเจ้าแม่กาลี เป็นภาคูรายของพระนางลักษมีธยายพระศิวะ มีรูปร่างท่าทางที่น่ากลัว หน้ามีสีเขียวมรกต ผิวกายดำ มี ๔ มือ ซึ่งถือดาบ บ่วง ตะบอง และศัพของอสูร ปากอ้ากว้าง ตาแดง อาศัยอยู่ตามป่าช้า.

^๒อ้างถึงใน M.R. Kale, Mudrārākshasa of Visākhadatta (Delhi : Motilal Banarsidass, 1965), "Introduction," p. 13.

บทนานที่ว่าท่านเป็นบุตรของอำมาตย์ปฤก และเป็นหลานชายของขุนนางชื่อ ว.เตศวร ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ ไม่ปรากฏ

ผลงานของท่านเท่าที่ปรากฏคือ บทละครเรื่อง มุทราธรรมาศ มี ๗ องก์ เป็นบทละครการเมืองที่สะท้อนให้เห็นเหตุการณ์ในรัชสมัยของพระเจ้าจันทรคุปต์ ผู้ตั้งราชวงศ์เมารยะ ซึ่งมีอำมาตย์เอกชื่อจาดักยะ^๑

เนื้อเรื่องย่อมีดังนี้

พระเจ้าจันทรคุปต์ผู้มีอำมาตย์เอกชื่อ จาดักยะ ได้ยกเมืองปาฏลีบุตร จากพระเจ้านันทะ แล้วสถาปนาจักรวรรดิเมารยะขึ้นแทนที่ อย่างไรก็ตาม จาดักยะ ยังหวั่นเกรงราक्षสผู้เป็นอำมาตย์เอกของพระเจ้านันทะ ซึ่งสนับสนุนมลยเกตุบุตร ของบรรพเตศวร กษัตริย์อีกเมืองหนึ่งให้ยกกองทัพมายึดปาฏลีบุตร ดังนั้น จาดักยะ จึงต้องใจเล่ห์เหลี่ยมฉ้อฉลของคนที่จะรักษาปาฏลีบุตรไว้ โดยต้องการให้ราक्षสมา เป็นอำมาตย์ของพระเจ้าจันทรคุปต์แทนตน จาดักยะจึงใช้วิธีการยุแหย่ให้เกิดความ แยกแยกในพลพรรคของฝ่ายศัตรู

บทละครเริ่มตอนแค้นของจาดักยะ จาดักยะทราบจากสายลับคนหนึ่งว่า มีผู้ของสุภกันติกิรยาคอกษัตริย์ โดยไปให้การสนับสนุนแก่ราक्षส เขาเหล่านั้นคือ ชิวลีหิ พระในศาสนาเซน ซึ่งความจริงเป็นสายลับของจาดักยะ ตกภูทาส เจ้าหน้าที กรมอาลักษณ์ และเป็นเพื่อนของราक्षสและจันทนทาส กนชายเพชรผู้ให้หีบซ่อนแก่น มุตรและภรรยาของราक्षส และจาดักยะยังได้รับแหวนซึ่งสลักชื่อของราक्षส (แหวน ตรานันเป็นที่มาของชื่อเรื่อง) ซึ่งสายลับเก็บไว้ที่บ้านของจันทนทาสและนำมามอบให้ จาดักยะจึงมีคำสั่งให้จับกุมตกภูทาส แล้วให้ตกภูทาสเขียนจดหมายปลอมขึ้น แล้ว

^๑จาดักยะ ซึ่งรู้จักกันทั่วไปว่า "เกาฏีเลย" เป็นผู้แต่งกัมภีร์วรรคศาสตร์.

ประทับตราด้วยแหวนตาของรากษส ต่อมากฎฑาสาได้รับความช่วยเหลือจากสิทธิารถ-
กะ (สายลับของจักษักยะ) หนีไปได้ ชิวสิทธิถูกเนรเทศและไปขอพึ่งรากษส ส่วน
จันทนาสาถูกจำคุก

รากษสทราบจากสายลับของตนว่า แผนการของตนผิดพลาดหมด นับตั้งแต่
ให้สาวไซ้ไปปลงพระชนม์พระเจ้าจันทรกุปต์ กลับถูกจักษักยะใช้กลอุบายให้นางไป
สังหารบรรพเตศวรแทน กฎฑาสาเพื่อนของตนพร้อมทั้งจันทนาสา ผู้ให้ที่พักอาศัยแก่
บุตรและภรรยาของตนก็ถูกจับ อย่างไรก็ตาม ความหวังเริ่มมีขึ้นเมื่อกฎฑาสาหนีมา
กับสิทธิารถกะ และสิทธิารถกะนำแหวนมาคืนให้รากษส โดยบอกว่าตนเก็บมันได้ที่บ้าน
ของจันทนาสา รากษสมอบเครื่องประดับให้เป็นรางวัล (เครื่องประดับนี้เดิมเป็นของ
มलयเกตุ ซึ่งมलयเกตุมอบให้แก่รากษส) และในขณะนั้นมีพ่อค้าเพชร (ความจริงเป็น
สายลับของจักษักยะ) มาเสนอขายเพชรแก่รากษส รากษสได้รับซื้อไว้ และมอบให้
สิทธิารถกะเก็บรักษา

จักษักยะดำเนินการตามแผนของตนต่อไปโดยแพร่ข่าวว่า ตนทะเลาะกับ
พระเจ้าจันทรกุปต์ และตนได้ลาออกจากตำแหน่ง เพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามหลงผิด
อย่างไรก็ตาม ฝ่ายรากษสไม่มีความสามัคคี เนื่องจากเป็นไปตามแผนที่จักษักยะวาง
ไว้ โดยมलयเกตุถูกภรรยาณะที่ปรึกษา (แท้จริงเป็นสายลับของจักษักยะ) ยุแหย่ให้
เข้าใจว่ารากษสเป็นสายลับของพระเจ้าจันทรกุปต์ โดยอ้างเรื่องบรรพเตศวรถูกปลง
พระชนม์ว่าเป็นไปตามแผนของรากษส ซึ่งมีชิวสิทธิเป็นพยาน เรื่องจดหมายของ
รากษสมีไปถึงพระเจ้าจันทรกุปต์ และทั้งมलयเกตุยังเห็นเครื่องประดับของรากษส อัน
เป็นเครื่องประดับของพระราชาบิดาของตนที่ถูกสังหารไป (ความจริงรากษสซื้อเครื่อง
ประดับนี้มาจากพ่อค้า) จากเหตุผลเหล่านี้เอง ทำให้มलयเกตุแตกแยกกับรากษส ซึ่งยัง
ผลให้กองทัพของมलयเกตุพ่ายแพ้

รากลสไปปาฏลีบุตร เพื่อช่วยจันทนทาสที่ถูกตัดสินประหารชีวิตและไต่พบ
กับจ้านกัษะ ในที่สุดรากลสยอมรับตำแหน่งอำมาตย์ของพระเจ้าจันทรคุปต์ จันทนทาส
ก็ปลดปล่อย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย